

ወለጋ በኦሮሞ ከመወረሩ በፊት የአማራ አጽመር ርስት ነበር። በአቻምየሊህ ታምሩ – [ክፍል ፩]

April 6, 2021

ወለጋ በኦሮሞ ከመወረሩ በፊት የአማራ አጽመር ርስት ነበር፤ ዛሬ ግን አማራው አገርህ አይደለም ተብሎ እንደ ደገዛ ይጨፈጨፍበታል! [ክፍል ፩]

በኦሮሞ ከተወረረ በኋላ ስሙ ወደ ወለጋ የተቀየረው የጥንቱ የኢትዮጵያ ክፍል የሆነው ቢዛም ክፍለ ሀገር በኦሮሞ ከመወረሩ በፊት ባለቤቶች እነ ማን እንደነበሩ ካጠኑ “የታሪክ ጸሐፊዎች” መካከል ግንባር ቀደምቶቹ የኦሮሞ ብሔርተኞች ናቸው። አቶ ይልማ ደሬሳ፣ ዶክተር ነጋሶ ጊዳዳ፣ ፕሮፌሰር መሐመድ ሐሰን፣ ፕሮፌሰር ተሰማ ተዳ፣ ፕሮፌሰር ሕዝቅኤል ጊቢሳ፣ ወዘተ... ኦሮሞ ወለጋን ከመውረሩ በፊት የቢዛም ባለርስት ሆነው ይኖሩ ስለነበሩ ጥንታዊ የኢትዮጵያ ነገዶች ማንነት ከጻፉት የኦሮሞ ብሔርተኞች መካከል ቀዳሚዎቹ ናቸው።

የወለጋው ንጉሥ የሞቲ በከሬ ጎዳና 4ኛ ትውልድ የሆኑት የብላታ ደሬሳ አመንቴ በከሬ ልጅ እና የሞቲ ሞሮዳ በከሬ የወንድም የልጅ ልጅ የሆኑት አቶ ይልማ ደሬሳ በ1959 ዓ.ም. “የኢትዮጵያ ታሪክ በአስራ ስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን” በሚል ርዕስ ባሳተሙት የታሪክ መጽሐፍ ገጽ 17 ላይ የዛሬው ወለጋ በኦሮሞ ከመወረሩ በፊት ስሙ ማን ይባል እንደነበርና ባለ ርስቶቹም እነ ማን እንደነበሩ እንደሚከተለው ጽፏል፤

“ከአዋሽና ከጊቢ ወንዞች መካከል የሚገኘው አገር በጠቅላላው የዳምት ግዛት ይባል ነበር። በዚህ ክፍለ ሀገር በዐባይ ወንዝ በስተደቡብ ዛሬ ሆሮ ጉዳሩና ጂማ ራሬ በሚባሉት ወረዳዎች እስከ ጨሊያ ድረስ የጋፋት ወገን የሆኑ ጎሳዎች ይኖሩበት ነበር። ከጋፋቶቹ በስተደቡብ እስከ ጊቢ ወንዝ ድረስ በግዛቱ ላይ የሰፈሩት እናርያ ወይም ዲና የሚባሉ ጎሳዎች ነበሩ። ከ፲፯ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ የመጫ ጎሳ የሆኑት ጋች አዋሽን ተሻግረው ከወንዙ በስተ ምዕራብ ያለውን አገር በወረራ እስከ ያዙበት ጊዜ ድረስ የእናርያ ጎሳ የሠፈረበት አገር ከጋፋቶች ጋር ይዋሰን ነበር። ከዳምት ግዛት በስተ ምዕራብ ዛሬ የወለጋ ጠቅላይ ግዛት የሆነው አገር የቢዛም አውራጃ ይባል ነበር። ይህንም አውራጃ በ፲፯ኛው ክፍለ ዘመን የመጫ ጎሳ የሆኑ ጋች ገብተው እስከ ያዙበት ጊዜ ድረስ ባገሩ ላይ ይኖርበት የነበረው ሕዝብ የዲና ጎሳ የተባለው የእናርያ ነገድ ነበር።”

ይህ የአቶ ይልማ ደሬሳ ጥናት የሚያሳየው የዛሬው ወለጋ በኦሮሞ ከመወረሩና ስሙ ከቢዛም ወደ ወለጋ ከመቀየሩ በፊት ይኖሩበት የነበሩ የክፍለ ሀገሩ ባለቤቶች የጋፋት አማራ ሰዎችና የእያርያ ነገድ አባላት እንደነበሩ ነው።

በአቶ ይልማ ጥናት የእናርያ ነገድ የተባሉት እነማን እንደሆኑና ዝርያቸው ከየት እንደሆነ ለማወቅ ታዋቂው የኦሮሞ ታሪክ አጥኚ ጀርመናዊው ፕሮፌሰር በርካምበር እ.ኤ.አ. በ1973 ዓ.ም. “The correlation of Oral Tradition and Historical Records in Southern Ethiopia” በሚል የጻፈውን በጀርናል ኦፍ ኢትዮጵያን ስተዲስ ያሳተሙት ጥናት መመልከት ይቻላል። ፕሮፌሰር በርካምበር በዚህ ጥናቱ ገጽ 17 ላይ ስለ እናርያ ሰዎች ማንነት እንዲህ ሲል ጽፏል፤

“The Ennariya, a Semitic-speaking element from Hate Amhara cluster, are said to have inhabited the area [between the Omo and the upper Bilate rivers] before the establishing of the Kambata tribes disappeared from there without leaving remarkable traces.”

ይህ የፕሮፈሰር በርካምበር ጥናት የእናርያ ሰዎች የሴሜቲክ ቋንቋ ተናጋሪ የሆኑ “የአቴ አማራ” ከላስተር መሆናቸውን ይነግረናል። አቶ ምስጋናው በላቸው የጨቦ ሕዝብ የጉራጌ ሕዝብ መሆኑን በገለጡበት “የጨቦ ኡዳደ የሱስ ሕዝብ አጭር ታሪክና ባሕል” መጽሐፋቸው ገጽ 50 ላይ ፕሮፈሰር በርካምበር “Hate Amhara” ሲል የጠራቸውን ሰዎች “አፍቴ አማራ” በመባል የሚታወቁትን ሰዎች ነው።

እንግዲህ! ፕሮፈሰር በርካምበር የእናርያ ነገድ የሴሜቲክ ቋንቋ ተናጋሪ የሆኑ የአማራ ሰዎች ናቸው ያሉትን ወስደን አቶ ይልማ ዴሬሳ አሮሞ ወለጋን ከመውረሩ በፊት ይኖሩ የነበሩትን ጥንታዊ ዜጎች የእናርያ ነገድ የሆኑ ሰዎች ያሉትን ስናጤን ከአሮሞ ወረራ በፊት ቢዛም በነበረውና ከወረራው በኋላ ወለጋ ተብሎ ስሙ ወደተቀየረው ምድር አሮሞ በወራሪነት ከመግባቱ በፊት አገሩ የአማራ አጽመር ስት እንደነበር ከሁለቱ የታሪክ ምንጮች መገንዘብ እንችላለን።

ከአቶ ይልማ ዴሬሳ ቀጥሎ ከአሮሞ ወረራ በፊት ወለጋ የአማራ አጽመር ስት እንደነበር በዶክትሬት ጥናታቸው ካሳወቁን የአሮሞ ብሔርተኞች መካከል ዶክተር ነጋሶ ጊዳዳ ተከታዩ ናቸው። የኢትዮጵያ ፕሬዝዳንት የነበሩት ዶክተር ነጋሶ ጊዳዳ እ.ኤ.አ. በ1984 ዓ.ም. በጀርመን አገር በፍራንክፈርት ከተማ ለሚገኘው ዮኸሃን ምልፍጋንግ ዩኒቨርሲቲ “History of the Sayyoo Oromoo of Southwestern Wallaga, Ethiopia: From about 1730 to 1886” በሚል ርዕስ ባቀረቡት የዶክትሬት ጥናታቸው ገጽ 76 ላይ አሮሞ ወለጋን ከመውረሩ በፊት አማራ ወለጋ ውስጥ ይኖር የነበረ ነባር ነገድ እንደሆነ ለጀርመኖቹ ባቀረቡት በዚህ የዶክትሬት ማሟያ ጥናታቸው ውስጥ “Pre-Oromoo Peoples of Wallaga” የሚል ርዕስ በሰጡት ሰነድ ምዕራፋቸው ላይ አረጋግጠዋል።

ከአሮሞ ወረራ በፊት ወለጋ አጽመር ስት የነበረው አማራ ከአሮሞ ወረራ በኋላ በአሮሞ አባገዳዎች ገርባ ተደርጎና መሬቱን በጉልበት ተቀምቶ በአሮሞ እንዲዋጥ ከተደረገ በኋላ በስሙ ላይ ቅጥያ ተጨምሮለት ዛሬ ላይ መጠሪያው “አማራ ካንቺ” ሆኖ አሁንም ድረስ በአማራ ጎሳነት እየታወቀ እዚያው ወለጋ ውስጥ ከአንፊሎ በስተሰሜን ምስራቅ እንዲሁም ከገላና ሐለኩ በስተሰሜን በሚገኝ አካባቢ ብቻ ተወስኖ እንደሚኖር ዶክተር ነጋሶ ከዛሬ 37 ዓመታት በፊት ባቀረቡት የዶክትሬት ጥናታቸው ጨምረው ነግረውናል።

ይቀጥላል...